

NUTQDA METAFORA, EPITET VA BOSHQA BADIY VOSITALARNING QO'LLANISHI

Xudoyqulov Otabek Bohodir o'g'li

*Supervisor: Zarmed Universiteti Xorijiy filologiya kafedrası assistent
o'qituvchisi*

Tojiboyeva Gulnoza Egamberdi qizi

*Student: Zarmed Universiteti filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili yo'nalishi
talabasi*

Email: gulnozatojiboyeva@icloud.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada nutqda metafora, epitet va boshqa badiiy vositalarning o'рни, ahamiyati hamda qo'llanilish xususiyatlari yoritiladi. Badiiy vositalarning nutqni ifodali, ta'sirchan va obrazli qilishdagi roli misollar orqali tahlil qilinadi. Shuningdek, ularni kasbiy nutqda to'g'ri qo'llash bo'yicha tavsiyalar beriladi. Maqola nutq madaniyatini rivojlantirish va muloqot samaradorligini oshirishga qaratilgan.*

Kalit so'zlar: *metafora, epitet, taqqoslash, mubolag'a, jonlantirish, nutq madaniyati, ifodalilik*

Abstract: *This article discusses the role, importance, and usage of metaphor, epithet, and other stylistic devices in speech. The impact of these devices in making speech expressive, vivid, and effective is analyzed through examples. The article also provides recommendations for their proper use in professional communication. It aims to improve speech culture and communication effectiveness.*

Keywords: *metaphor, epithet, comparison, exaggeration, personification, speech culture, expressiveness*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются роль, значение и особенности использования метафоры, эпитета и других художественных средств в речи. Анализируется их влияние на выразительность и образность речи на основе примеров. Также приводятся рекомендации по их правильному применению в профессиональной коммуникации. Статья направлена на развитие культуры речи и повышение эффективности общения.*

Ключевые слова: *метафора, эпитет, сравнение, гиперболa, олицетворение, культура речи, выразительность*

Nutq inson tafakkurining eng muhim ifoda vositalaridan biridir. Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy “Tilga e'tibor – elga e'tibor” deb ta'kidlagan bo'lsa, Aristotel nutq insonning aqliy darajasini namoyon etuvchi asosiy omillardan biri ekanini qayd etgan. Shuningdek, Sharq mutafakkirlari ham nutqning jamiyatdagi

oʻrni va taʼsir kuchiga alohida eʼtibor qaratganlar. Bu fikrlar nutq madaniyatining nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ega ekanini koʻrsatadi.

Zamonaviy jamiyatda kommunikatsiya jarayonlari jadallashib borayotgan bir paytda, nutqning ifodaliligi va taʼsirchanligi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Biroq amaliyotda koʻplab insonlar, ayniqsa yoshlar, oʻz fikrini sodda, ammo taʼsirsiz tarzda ifodalash bilan cheklanib qolmoqda. Buning asosiy sabablaridan biri badiiy vositalardan foydalanish koʻnikmasining yetarli darajada shakllanmaganligidir.

Natijada nutq bir xillashib, undagi emotsional rang-baranglik yoʻqoladi, tinglovchiga taʼsir kuchi kamayadi. Ayniqsa, taʼlim jarayonida, ommaviy axborot vositalarida va kasbiy muloqotda bu muammo yaqqol namoyon boʻladi. Shu sababli nutqda metafora, epitet va boshqa badiiy vositalardan foydalanish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb masala hisoblanadi.

Mazkur maqolada nutqda badiiy vositalarning oʻrni, ularning ifodaviy imkoniyatlari, qoʻllanishdagi muammolar hamda samarali foydalanish yoʻllari yoritiladi. Maqola talabalar, pedagoglar, jurnalistlar, notiqarlar va nutq madaniyatini rivojlantirishga qiziqqan barcha insonlar uchun moʻljallangan.

Nutqning ifodaviyligi va taʼsirchanligi koʻp jihatdan unda qoʻllaniladigan badiiy vositalarga bogʻliq. Badiiy vositalar tilning estetik imkoniyatlarini namoyon etib, nutqqa obrazlilik, aniqlik va emotsional rang bagʻishlaydi. Ular orqali oddiy fikr ham chuqur mazmun kasb etadi va tinglovchi ongiga kuchli taʼsir koʻrsatadi.

Metafora nutqda koʻchma maʼno hosil qiluvchi eng muhim vositalardan biri hisoblanadi. U orqali ikki turli tushuncha oʻrtasida yashirin oʻxshashlik yaratiladi. Metaforaning asosiy vazifasi – fikrni qisqa, lekin chuqur maʼnoda ifodalashdir. Masalan, “hayot – kurash”, “ilm – nur” kabi iboralar orqali murakkab tushunchalar sodda va obrazli tarzda yetkaziladi. Metafora tinglovchini fikrlashga undaydi va nutqni falsafiy mazmun bilan boyitadi.

Epitet esa nutqda tasvirning aniqligi va estetikligini oshiradi. U predmet yoki hodisaning muhim belgilarini ajratib koʻrsatadi. Epitetlar yordamida nutq nafaqat maʼlumot beruvchi, balki tasviriy va hissiy xususiyatga ega boʻladi. Masalan, “serjilo tabiat”, “begʻubor qalb”, “muloyim ohang” kabi birikmalar tinglovchida kuchli tasavvur uygʻotadi. Epitetlar ayniqsa badiiy nutqda keng qoʻllanilsa-da, ular kundalik nutqda ham samarali ishlatiladi.

Taqqoslash vositasi nutqni mantiqiy va tushunarli qilishga xizmat qiladi. U orqali biror tushuncha boshqasiga qiyoslab beriladi va yangi maʼlumotni anglash osonlashadi. Taqqoslash inson tafakkuriga yaqin boʻlgan usul boʻlib, u orqali murakkab fikrlar oddiyroq shaklda ifodalanadi. Masalan, “fikri oʻtkir qilichdek” kabi ifodalar orqali abstrakt tushunchalar aniq obrazlar bilan bogʻlanadi.

Mubolagʻa esa nutqda hissiy taʼsirni kuchaytirish uchun qoʻllaniladi. U orqali fikr ataylab boʻrttirib koʻrsatiladi va tinglovchida kuchli emotsional taʼsir uygʻotiladi. Biroq mubolagʻaning oʻrinsiz yoki ortiqcha qoʻllanishi nutqning ishonchliligiga putur

yetkazishi mumkin. Shu sababli uni maqsadga muvofiq va vaziyatga mos holda ishlatish muhimdir.

Jonlantirish vositasi esa jonsiz narsalarga jonli xususiyat berish orqali nutqni yanada obrazli qiladi. Bu vosita inson tafakkurida jonli tasavvurlar hosil qiladi va nutqni jonlantiradi. Masalan, “tong nafasi uyg‘ondi”, “tabiat kulib boqdi” kabi ifodalar tinglovchiga kuchli estetik ta’sir ko‘rsatadi.

Kasbiy nutqda badiiy vositalarning qo‘llanilishi alohida ahamiyatga ega. Pedagog nutqida badiiylik o‘quvchilarning diqqatini jalb qiladi va mavzuni osonroq o‘zlashtirishga yordam beradi. Jurnalist va notiqlar uchun esa badiiy vositalar auditoriya bilan samarali aloqa o‘rnatish vositasi hisoblanadi. Shu bilan birga, rasmiy va ilmiy nutqda badiiy vositalardan ehtiyotkorlik bilan foydalanish, aniqlik va lo‘ndalikni saqlash muhimdir.

Nutqda badiiy vositalardan foydalanish jarayoni ma’lum bilim va ko‘nikmalarni talab etadi. Ularni to‘g‘ri qo‘llash uchun til boyligini kengaytirish, adabiy asarlarni mutolaa qilish va amaliy mashqlar bajarish muhim ahamiyatga ega. Aynan shu omillar nutq madaniyatining yuksalishiga xizmat qiladi.

Ilmiy maqolalar va OAV materiallari Xulosa qilib aytganda, nutqda metafora, epitet va boshqa badiiy vositalar tilning ifodaviy imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim vositalar hisoblanadi. Ular yordamida nutq nafaqat mazmun jihatdan boyiydi, balki estetik va emotsional ta’sir kuchiga ham ega bo‘ladi. Badiiy vositalar fikrni chuqurroq, aniqroq va esda qolarli tarzda ifodalash imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy nutqda badiiy vositalardan yetarli darajada foydalanilmasligi nutqning ta’sirchanligini pasaytiradi. Ayniqsa, yoshlar nutqida soddalik ustun bo‘lib, obrazlilik yetishmaydi. Bu esa muloqot samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, badiiy vositalarni o‘rganish va ularni ongli ravishda qo‘llash muhim vazifa sifatida namoyon bo‘ladi.

Mazkur muammoni hal etish uchun til boyligini oshirish, badiiy adabiyotlarni muntazam mutolaa qilish, nutq ustida ishlash va amaliy mashg‘ulotlarga e’tibor qaratish zarur. Ayniqsa, ta’lim jarayonida badiiy vositalarni o‘rgatishga alohida e’tibor berilishi lozim. Bu esa kelajakda nutq madaniyati yuqori bo‘lgan, fikrini erkin va ta’sirchan ifodalay oladigan mutaxassislarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Natijada, badiiy vositalardan o‘rinli va samarali foydalanish nutq madaniyatini yuksaltiradi, kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi va insonning kasbiy hamda ijtimoiy faoliyatida muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1983.
2. Aristotel. Ritorika (Rhetoric). – Moskva: Nauka, 2000.

3. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 1993.
4. Abu Rayhon Beruniy. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Fan, 1968.
5. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
6. Ibrohim G‘afurov. Til va uslub. – Toshkent: Fan, 1987.
7. Nizomiddin Mahmudov. Nutq madaniyati asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2003.
8. E. Qilichev. O‘zbek tilining stilistikasi. – Toshkent: Fan, 1998.
9. M. Yo‘ldoshev. Badiiy matn va uning tahlili. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007.
10. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi. Nutq madaniyati fanidan o‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2019.
11. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge University Press, 2010.
12. Leech, G. A Linguistic Guide to English Poetry. – London: Longman, 1969.
13. Lakoff, G., & Johnson, M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.
14. McQuarrie, E. F., & Mick, D. G. (1996). Figures of rhetoric in advertising language. *Journal of Consumer Research*, 22(4), 424–438.
15. Ommaviy axborot vositalari materiallari va zamonaviy ilmiy maqolalar (internet manbalari).